

“INGLIZ VA O‘ZBEK ROMANLARIDA SATIRIK OBRAZLARNING O‘XSHASHLIKLARI”

Abdullayeva Iroda Murotovna,

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotidagi satirik obrazlarning shakllanish tamoyillari, ularning badiiy vazifasi, jamiyatdagi illatlarni fosh etishdagi roli hamda ikki xil madaniy-milliy adabiy an‘analarni kesishgan nuqtalari ilmiy tahlil qilinadi. Jonathan Swift, Charles Dickens, George Orwell kabi ingliz yozuvchilari, shuningdek Abdulla Qahhor, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qodiriy kabi o‘zbek adiblari satirik qahramonlari o‘rtasidagi tipologik o‘xshashliklar asosiy mavzu sifatida ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *satira, satirik obraz, ingliz adabiyoti, o‘zbek adabiyoti, ijtimoiy tanqid, kulgi, kinoya.*

Satira – jamiyatdagi ijtimoiy, axloqiy, siyosiy kamchiliklarni kulgi, istehzo, kinoya va mubolag‘a orqali fosh etuvchi badiiy uslubdir. Ingliz va o‘zbek adabiyotlari har xil tarixiy-madaniy an‘analarga asoslangan bo‘lsa-da, ularni birlashtiruvchi umumiy jihatlardan biri – satirik obrazlarning kuchli rivojlanganligidir. Har ikki adabiyotda satira bir vaqtning o‘zida kulgili, ammo chuqur ijtimoiy ma’noga ega badiiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. **tirik obrazlarning shakllanishi: umumiy tamoyillar.** Satirik obraz — bu jamiyatdagi illatlarni kulgi, kinoya, istehzo va mubolag‘a orqali ochib beruvchi badiiy qahramon. Ingliz va o‘zbek adabiyotlari turli madaniy muhitda shakllangan bo‘lsa-da, ularning satirik obraz yaratish tajribasi ko‘plab o‘xshash jihatlarni namoyon etadi.

1. **Ijtimoiy tanqidning o‘zak sifatidagi rol.** Ingliz adabiyotida Swiftning “*Gulliver’s Travels*”, Dickensning “*Martin Chuzzlewit*” yoki Orwellning “*Animal Farm*” asarlarida satirik qahramonlar jamiyatdagi siyosiy yolg‘onchilik, ma’muriy korrupsiya, insoniy illatlarni ochib beradi. **O‘zbek adabiyotida**

Qahhorning “*Sinchalak*”, G‘afur G‘ulomning “*Shum bola*”, Qodiriyning “*Mehrobdan chayon*” kabi asarlarida satira sovet byurokratiyasi, jaholat, ikkiyuzlamachilik, nafs va mansabparastlikni fosh etishga xizmat qiladi. **Tipik obrazlar yaratish an‘anasi.** Har ikki adabiyotda satirik qahramonlar ko‘pincha **tipik xarakterga** ega: foydasini o‘ylovchi amaldor, nodon yetakchi, o‘zini aqlli ko‘rsatib, aslida jamiyatga zarar keltiruvchi shaxs, ikkiyuzlamachi ziyoli yoki mutaassib. Bu hol badiiy umumlashtirishning asosiy vositalaridan biridir.

2. **Ingliz va o‘zbek satirik qahramonlari: qiyosiy tahlil, kulgining tabiati va vositalari.** Ingliz satirasida kinoya, ironiyaga asoslangan yumor ustun. Masalan, Swift birovni ochiq tanqid qilmay, uning fikrlarini mubolag‘a orqali mutlaqo mantiqsiz ko‘rsatadi. **O‘zbek satirasida** esa kulgi ko‘proq milliy mentalitetga xos xalqona hazil, kinoya, qahqaha bilan boyitilgan. Qahhorning Sinchalagi yoki Shukur Xolmirzayev obrazlarida xalqona nutq uslubi, iboralar ustuvor.

3. **Qahramonlarning ijtimoiy funksiyasi.** Ingliz romanlarida satirik obrazlar ko‘pincha **siyosiy tanqidga** yo‘naltirilgan. Orwellning *Napoleon* obrazi totalitarizmni fosh etuvchi umuminsonga xos timsoldir. **O‘zbek romanlarida** satirik obrazlar ko‘proq **ma‘naviy-axloqiy tarbiya**, jaholatni yengish, insoniylikni targ‘ib qilish vazifasini bajaradi.

4. **Tragikomediya unsurlarining o‘xshashligi.** Ikkala adabiyotda ham satirik obrazlar nafaqat kulgili, balki ma‘yus, achchiq haqiqatlarni ifoda etuvchi tragikomik mohiyatga ega. Dickensning g‘arib qahramonlari bilan Qahhorning maishiy kulguga aralashgan qahramonlari orasidagi ruhiy uyg‘unlik shundan kelib chiqadi. **Satirik obrazlar yaratishda milliylik va universallik uyg‘unligi.** O‘zbek adabiyotida satirik obrazlar milliy xarakter – mahalla, urf-odatlar, xalqona til, buxorcha yoki toshkentcha ohang – orqali jonlanadi. Ingliz adabiyotida esa viktorian jamiyati, aristokratiya va kapitalizm sharoitidagi munosabatlar satiraning milliy manzarasini yaratadi. **Universal mavzular:** Har ikki adabiyotda satirik obrazlar quyidagi universal g‘oyalarni birlashtiradi:

insonning axloqiy tubanligi,
hokimiyatning buzuv tabiatiga tanqid,
nodonlik va johillikning ijtimoiy oqibatlarini,
insoniylik, adolat va haqiqat yo'lidagi kurash. Bu umumiylik satiraning har
doim va har jamiyatda dolzarb badiiy janr ekanini ko'rsatadi.

Xulosa

Ingliz va o'zbek adabiyotlarida satirik obrazlar turlicha tarixiy va madaniy
sharoitda shakllangan bo'lsa-da, ularning asosiy ideali – jamiyatdagi illatlarni tanqid
qilish, axloqiy yuksalishga chorlov – umumiydir. Swift, Dickens va Orwell yaratgan
satirik obrazlar bilan Qahhor, Qodiriy va G'afur G'ulom qahramonlari o'rtasida
tipologik o'xshashliklar mavjud: ular insondagi nuqsonlarni komik, ironik yoki
tragikomik shaklda fosh etadi. Shunday qilib, ingliz va o'zbek satirasining umumiy
tamoyillari ikki adabiyotning badiiy tafakkuri va ma'naviy muhitidagi yaqinlikni
namoyish etadi. Ingliz va o'zbek romanlaridagi satirik obrazlar o'xshash
tamoyillarga asoslanadi:

asosiy maqsad — jamiyatdagi kamchiliklarni ochib berish;

kulgi va kinoya — bosh badiiy vosita sifatida qo'llanadi;

qahramonlar tipik xarakterlarni ifodalaydi;

satira kulgi bilan birga achchiq haqiqatni ham ko'rsatadi. Shu sababli, ikki
adabiyotda yaratilgan satirik obrazlar turli madaniy makonlarga mansub bo'lsa-da,
o'zaro yaqin badiiy va g'oyaviy umumiylikka egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Swift, J.** *Gulliver's Travels*. London: Penguin Classics, 2003.
2. **Dickens, C.** *Martin Chuzzlewit*. Oxford University Press, 2011.
3. **Orwell, G.** *Animal Farm*. London: Harvill Secker, 1945.
4. **Higginson, G.** *The Anatomy of Satire*. Princeton University Press, 1962.
5. **O'zbek adabiyoti bo'yicha:**
6. **Qahhor, A.** *Asarlar* (6 jildlik). Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va
san'at nashriyoti, 1988.

7. **Qodiriy, A.** *Mehrobdan chayon*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2014.
8. **G'ulom, G'.** *Shum bola*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.
9. **Hojiahmedov, A.** *O'zbek adabiyotida satira va yumor*. Toshkent: Universitet, 2005.
10. **Qosimov, B.** *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2016.